

Diskuse, kterou Petr Uhl svým rozsáhlým rozbořem otevřel, je natolik zdvořilá, že by to mohlo budít dojem, že byla předem ob-

jednána, jakožto příklad pro politickou kulturu, o kterou usilujeme. Ujišťuji čtenáře, že tomu tak nebylo.

MŮŽE SOCIALISTA PODEPSAT MANIFEST ?

Jan Štern

Rozumějte: manifest Hnutí za občanskou svobodu. Petr Uhl soudí, že nikoliv. Chytá text za jednotlivé věty a tahá je z tkaničky. Pak mírně zkruslí jejich smysl a spěchá k závěru: Jde "o platformu ostře chráněnou vůči všemu socialistickému".

Co je to "vše socialistické"?

Minulý rok jsem byl vybědnut, abych napsal příspěvek ke sjezdu SPD. Kromě jiného jsem se v něm pokusil vyjádřit, co pro mne slovo "socialismus" znamená. Napsal jsem: "To, že se ještě po všech nedobrych zkušenostech cítím být socialistou a považuji toto hnutí, tento proud, za dosud nezastupitelný prvek moderní politické scény, má u mne především svůj mravní a citový důvod: Socialismus pro mne není doktrína, recept na ideální společnost, jakési konečné řešení dějin. Zrodil se z potřeby zastat se "urazených a ponížených" a tento prvotní impuls je stále živý a bohužel stále potřebný. Stal se svého času výzvou k napřímení lidí usilujících o plnoprávné občanství, plnoprávné ve smyslu sociálním, politickém a kulturním. Přeje si samosprávnou společnost, kde by nebylo občanů první a druhé kategorie, kde by nebyli jedni předurčení k vládnutí a druhí jen k výkonu rozkazů. V tomto ohledu je cestou za vizí, jež možná nebude nikdy úplně uskutečněna.

Cesta za touto vizí musí být samozřejmě praktická, hledající, ale nikdy neztrácející svůj původní mravní motiv. Na aktuálnosti tohoto původního motivu nezmění nic podstatného ani spektakulární revoluce v technice, elektronice či biologii, ani z toho plynoucí proměny sociální struktury obyvatel. V tomto smyslu má socialismus blízko ke všem opravdovým snahám o realizaci a do- držování lidských práv a ke všem skupinám, které se tohoto úkolu ujaly. Ani jim nekončí práce zítra nebo pozítří."

Viděno z tohoto úhlu vypadají věci trochu jinak než z hlediska doktríny. Doktrína tře-

bas tvrdí, že socialismus znamená zespolečnění výrobních prostředků. Dobrá, ale, to se děje svým způsobem a do určité míry ve všech moderních státech. Nedávno jsem se dozvěděl z ekonomické hlídky BBC, že ve Spojených státech existuje devět tisíc firem s úhrnným počtem devět milionů zaměstnanců, kteří jsou - jakožto akcionáři - spolumateli těchto podniků. Jak je vidět, dokonce i v Americe směřuje vývoj k pluralitě vlastnických forem. Jenže zespolečnění pojaté jako sto procentní zestátnění všeho a všech vede k byrokratické jedinovládě, pod níž vše živé a podnikavé uvadá.

Rozchod s tímto monstrem není proto rozchod se socialismem, s touhou člověka podílet se jako rovnoprávný na utváření společného osudu, účastnit se na správě věcí veřejných - a tudíž i na správě hospodářství. Ne- ní to žádný ústup, ani ústup dočasný, jak nazýval Lenin novou hospodářskou politiku let dvacátých. Je to osvobozující akt. Doktrinář to ovšem tak nevidí. Opakuje podobně jako ovce ve Farmě zvířat: Státní vlastnictví dobré, soukromé vlastnictví špatné. Stalin, když vyvlastnil rolníky a nahnal je do kolchozů, kde ztratili nejen jakékoli právo rozhodovat o výsledcích své práce, ale i právo koupit si jízdenku na vlak bez souhlasu načalstva, také prohlásil, že základy socialismu jsou vybudovány. Dokládá to tím, že - cituji - "socialistické - státní a družstevní vlastnictví výrobních fondů, prostředků a budov představuje koncem pětiletky 98,7 procent všech výrobních fondů země". Co se pod těmito procentuálními "základy socialismu" dělo s člověkem, o tom nám neřeknou čísla nic. O tom nám spíše poví novela A. Platonova napsaná v téže době a pojmenovaná shodou okolností "Základová jáma".

Pro doktrináře je typická reakce, kterou líčí perestrojkový publicista Burlackij. Bavil se s jedním profesorem o změnách v čin-

ském zemědělství, kde se od znovuzavedení rodinného hospodaření zemědělské produkce zdvojnásobila. "No dobře," namítl profesor, "ale co teď bude se socialismem?"

Tato replika však nemusí být jen cynickou reakcí byrokrata, pro kterého je fakt, že se Číňané konečně docíly najeď, bagatelka, kdežto "procentuální socializace" všim. Nedávno mi něco podobného řekl mírový aktivista z NDR, když jsme se bavili o Maďarsku. "No jo, ale co pak zbuďe ze socialismu?"

Chápu tyto obavy a věděl jsem, že věta manifestu - nevyhnutelná je plná obnova soukromého podnikání ve sféře živností, řemesel, malých a středních podniků - vyvolá spory. Přitom z dalšího kontextu i z celého ducha manifestu je zřejmé, že nejde o projekt nějaké násilné a shora vnučené reprivatizace této sféry, nýbrž o to, umožnit, právně i prakticky, podnikat v této oblasti nejen na družstevní, ale i soukromé bázi. Z hlediska doktríny je to ovšem ústup od "stopercentního socialismu". Z hlediska životeschopnosti národního hospodářství je to však jedina cesta, jež vede k jeho záchraně. A pokud jsem toho názoru, že lidé tu nejsou kvůli socialismu, ale socialismus kvůli lidem, nevidím důvod k lamentaci o zpronevěře jeho ideálům.

Byrokracie ve svém postátňovacím a centralizačním amoku zlikvidovala řemeslnické živnosti a malé podniky, jež byly od nepaměti útlukem lidí nápaditých i mnoha vynálezců. Dnes právě tato část hospodářské přírody naší ekonomice zoufale chybí. Víím, o čem hovořím.

Podnik, v němž jsem byl zaměstnán, koupil svého času samohybnou televizní kameru pro kontrolu stavu kanalizačních stok. Výběrové řízení vyhrála malá švýcarská firma, jejíž nabídka byla po technické i finanční stránce výhodnější než ta, kterou předložil proslulý západoněmecký velkopodnik. Předvádění se konalo v Chebu a davy čumilů z celého Česka sledovaly tu demonstraci. Ve voze s televizní obrazovkou bylo vidět, jak kamera leze stokou a naši podnikoví náčelníci z toho měli dětinskou radost. Jeden ze tří Švýcarů, zdvořilý mladý muž v montérkách odpovídal na dotazy a já překládal. Považoval jsem ho za šéfa předváděcí skupiny. To skutečně byl. Byl ale navíc i šéfem firmy a jedním ze dvou spolumatelů. Zřejmě vložil do podniku hlavně svou invenci, neboť elektronické zařízení bylo jeho dílem - dodejme, že patentovaným. Zajímal jsem se, kolik má jeho firma zaměstnanců.

Měla jich dvacet, včetně obou majitelů a sekretářky.

Nevím, uznají-li to doktrináři za socialistické přání, ale obnovu takového soukromého podnikání bych našemu hospodářství ze srdce přál.

Právem se v manifestu říká, že bez iniciativní účasti soukromníků, malých družstev a malých samostatných podniků nelze zajistit uspokojující služby obyvatelstvu, pestrost spotřebního zboží, rozvoj vynálezcetví. To však není jediný důvod pro renesanci podnikavosti v této oblasti. Neboť, kde budou hledat nové pracovní příležitosti lidé doposud zaměstnaní v nerentabilních provozech a přebujelé administrativě? Oblast služeb a vůbec drobného podnikání by se mohla stát jejich útočištěm. Je to nesocialistické?

Petra Uhla zvláště pohoršil požadavek obnovy soukromého podnikání v kultuře. Prý je to požadavek "úplné komercializace kultury". Nikoliv - je to obrana její nezávislosti. Nejde zas, jak to Petr líčí, o nějakou paušální reprivatizaci veškerého kulturního dění. Jde však o to, aby - například - vedle etablovaných nakladatelství, která mohou snadno vytvořit monopol názoru a vkusu, mohla vznikat i nakladatelství družstevní a soukromá, třebaš z iniciativy určité tvůrčí skupiny. Je pak už jejich věc, zda v soutěži obstojí. V každém případě by v uvedené praxi byla záruka, že se nic životaschopného neztratí ani zbytečně nezdrží. A to, co zde platí pro literaturu, platí s obměnami i pro jiné sféry, od uměleckých řemesel až po film.

František Halas si mne někdy v roce 1948 zavolal na Koberec, aby mi vyčinił za článek o Jiřím Kolářovi, za který se dodnes stydím. Při té příležitosti se rozpovídal o svých trampotách. "Nemyslete si, že já mám na různých ustláno. Tuhle jsem se velice pohádál s panem ministrem /Halas měl na mysli svého tehdejšího šéfa, V. Kopeckého/ - a udělal jsem si strašně zle." V jejich sporu šlo právě o nakladatelství, o malá nakladatelství, jejichž majitelé hýčkali své knížky často bez ohledu na komerční efekt. Halas je právem považoval za partnery básníků a bránil je před zrušením. Instinktivně chápal, že jsou určité tvůrčí aktivity, které nelze zestátnit nebo zahrnat do houfu, aniž bychom jim vzali jejich jedinečnost a smysl. Halas byl socialista.

Čhtěl jsem se v této polemice ještě rozeptat o dalších námětech, ale nač. Už teď

mám pocit, že se hádám, a já se nechci hádat, spíš dorozumět. Petrovi vadí, že se v manifestu mluví o samosprávě jen jednou, jiným v textu velice chybí slovo "socialismus". Přečetl jsem si manifest pozorně znovu a shledal jsem, že ve všech jeho kapitolách návrhy otevírají dveře k větší občanské svo-

bodě. Právě k tomu, aby si občané mohli sami rozhodnout, jak si své věci budou semi spravovat. Je to málo samosprávné, málo socialistické východisko? Pro mne nikoliv.

Proto jsem manifest s dobrým vědcím i svědomím podepsal.

PARLAMENTNÍ DEMOKRACIE PATŘÍ K CENNÝM VYMOŽENOSTEM EVROPSKÉHO VÝVOJE

Jaroslav Mezník

Kritiku manifestu Demokracii pro všechny od Petra Uhla pokládám za užitečnou, a to už proto, že upozornila na některé nepřesnosti v textu manifestu. Zastavím se pouze u té nejdůležitější. Petr Uhl má pravdu v tom, že v Hnutí za občanskou svobodu se nemohou shromažďovat všichni ti, "kteřím není lhostejná budoucnost naší vlasti, kteří jsou připraveni k otevřené rozpravě o všech politických otázkách, kteří respektují princip plurality a kteří jsou odhodláni se přímo politicky angažovat", jak se praví v manifestu. Jestliže text manifestu uvádí dvanáct programových bodů, "na nichž jsme se zatím shodli", znamená to, že se k Hnutí může připojit jen ten, kdo zcela nebo alespoň zhruba souhlasí s politickou koncepcí, kterou tyto body obsahují. Pro Petra Uhla přijatelná není, stejně jako není přijatelná pro Luboše Kohouta. To je jisté ohraničení bylo ovšem nutné; bezbřehý politický program nemá smysl, jinak by se hnutí stalo pouze diskusním klubem nebo společenstvím, které by se shodlo jen na principu lidských práv - a Chartu 77 tady už máme.

Zcela zásadně vadí Petru Uhlovi na manifestu především dvě věci: 1. manifest se nezmiňuje o celospolečenské samosprávě, tváří se, "jako by existovala jen demokracie nepřímá" /s.93/; 2. manifest připouští existenci drobných a středních podniků v soukromém vlastnictví, což by nutně vedlo /alespoň v jisté míře/ k obnovení vztahu soukromý zaměstnavatel - zaměstnanec. V tomto příspěvku se zastavím jen u první záležitosti, protože zde je rozdíl v názorech mezi Petrem Uhlem a mnou nejvyhraněnější: stěží bych se mohl připojit k poli-

tickému směru, který by se stavěl proti parlamentní demokracii /termín "nepřímá demokracie", kterého užívá Petr Uhl, nepokládám za zcela výstižný/. Pokusím se vysvětlit, proč je mé stanovisko v této otázce tak nedostupné. A půjdu na to od Adama.

Ve škole jsme se učili, že kolébkou moderní demokracie bylo starověké Řecko. Toto tvrzení není správné. Nejen proto, že občanské svobody měla v řeckých obcích jen část obyvatelstva - otroci se na politickém rozhodování podílet nemohli. Starověké Řecko nemohlo být kolébkou moderní demokracie především proto, že antická demokracie totálně ztroskotala. Byla založena na hlasování všech svobodných občanů - tedy na tom, čemu Petr Uhl říká přímá demokracie. Tento systém, který se sám o sobě někdy projevoval dosti problematicky, však byl možný jen v městském státě. Jakmile se tento stát rozšířil, nemohl takový systém obstát. Athény se ke svým "spojencům" chovaly naprosto nedemokraticky; také římská republika, jejíž původní zřízení obsahovalo některé demokratické prvky, musela zaniknout, když se z městské obce stala říše. Větší území nebylo na základě přímé demokracie možno spravovat, a jinou demokracii Řekové a Římané neznali. Na zrod moderní demokracie působila demokracie antická jen jakousi oklikou: její zidealizovaný obraz a některé spisy antických autorů pomáhaly v novověku formulovat demokratické zásady.

Skutečnou kolébkou moderního demokratického systému není řecká polis, ale středověký stavovský sněm. A to přesto, že svou původní podstatou byl naprosto nedemokratický: zasedali na něm jen příslušníci privilegiovaných vrstev. Ale zástupci měst, i když